

пов'язано з релігійним переживанням людиною свого існування і з необхідністю звертання до Бога.

У нестабільному сучасному суспільстві, де важко знайти своє місце й визначити особисту значимість у соціумі, певна частина людства перебуває у перманентному стані депривації, а відтак посилюється увага до релігії, яка реалізується у двох взаємодоповнюючих тенденціях: повернення до ортодоксального віровчення, відновлення усталених релігійних традицій; пошук нових цінностей, духовних орієнтирів через потяг до таємничого, трансцендентного, нетрадиційного. Парадоксальність сучасної релігійності полягає у тому, що вірять у Бога більше, ніж вважають себе віруючими, і православних більше, ніж віруючих [Дудар Н. Релігійність в українському соціумі: Дисертація на здобуття вченого ступеня кандидата філософських наук: 09.00.07.- К., 2002]. Тенденція розвитку позаконфесійної, позацерковної релігійності полягає в тому, що віруючі вважають себе просто християнами, їх позитивне ставлення до релігії і віри виявляється поза якимись конкретними формами, а цінності позбавляються конфесійного забарвлення і носять більш загальний характер. Ціннісні уявлення про Бога, віра в існування душі й гріха у свідомості сучасної людини не піддаються найменшому сумніву, що має не стільки релігійний, скільки моральний зміст. Наявність віри у людини є певним внутрішнім морально-етичним кодексом, який впливає на розуміння та ціннісну вагу для неї шлюбу, сім'ї, дітей, подружньої вірності, взаєморозуміння та терпимості.

Таким чином, християнські цінності відіграють вагомую роль у процесі гармонізації духовного світу особистості, а також є засобом досягнення соціально-психологічної стабільності. Сучасна теологічна думка акцентує значення терапевтичних функцій релігії, які допомагають людині легше адаптуватися у соціальному середовищі, утверджуватися в суспільстві, долати критичні ситуації. В сучасній Україні спостерігається тенденція становлення позаконфесійних, позацерковних ціннісних орієнтацій. Віра в існування Бога, душі і гріха для сучасної людини мають не стільки релігійний, скільки моральний зміст.

Р.Сітарчук* (м. Полтава)

З ІСТОРІЇ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ АДВЕНТИЗМУ В ХІХ СТ.

У цій статті йдеться про початковий період в історії становлення адвентизму як майбутньої конфесії світового рівня. Змальовується діяльність найвідоміших учених-богословів, праці яких вплинули на формування основ віровчення адвентистів. Оглядом розглядається становлення організаційної структури адвентистів у Північній Америці, а також в інших континентах.

Ключові слова: адвентизм, віровчення, Елен Уайт, організаційна структура, протестантизм, Уільям Міллер.

Однією з перших праць на теренах колишньої Російської імперії, у якій по-науковому розкривається питання зародження адвентизму, була книга «Адвентизм сьмого дня. Очерки сектоведень» під загальною редакцією А.М. Харузіна і С.Д. Бондара [Адвентизм 7-го дня. Очерки сектоведень / Под ред. А.Н. Харузіна. Сост. С.Д. Бондарь. — СПб, 1911. — 102 с.]. Ймовірно призначення цієї роботи було, перш за все наукове, оскільки її стиль явно не був розрахований на пересічного читача. Вона написана достатньо об'єктивно, без значних ідеологічних і політичних нашарувань, які, з огляду на посаду та релігійну належність авторів, могли б мати місце.

1. Однак цього не скажеш про авторів радянської доби. Перші дослідження з історії адвентизму в СРСР почали проводитися ще з початку 30-х років. Найбільш вагомими є роботи Е.М. Бартошевича і Є.І. Борисоглебського та В.М. Лентіна. Проте з поміж інших виділимо праці А.В. Белова [Белов А.В. Адвентисты.- М., 1964.- 160 с.; Белов А.В. Адвентизм. Изд. 2-е.- М., 1973.- 240 с.]. Історії виникнення і початковому

* Сітарчук Роман Анатолійович – доцент кафедри історії України Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка.

розвитку адвентизму, як на теренах Російської імперії так і за її межами, автор присвятив достатню кількість сторінок. Він дослідив основні етапи цього процесу, однак при цьому не уникнув притаманних радянському «сектантознавству» штампів. Вони застосовувалися у визначенні передумов виникнення адвентизму, характеристиці його засновників, аналізі віровчення тощо.

Сучасних ґрунтовних наукових праць, присвячених саме історичним аспектам у дослідженні адвентизму, бракує. Із протестантської ж літератури виокремимо книгу О.Ф. Парасея і М.А. Жукалюка [Парасей А.Ф., Жукалюк Н.А. Бедная, бросаема бурей.- К., 1997.- 340 с.], пасторів церкви адвентистів сьомого дня в Україні. Проте її матеріал базується переважно на творах, написаних самими віруючими-адвентистами, без належного врахування архівних та інших науково-історичних джерел. Цей фактор дещо зменшує об'єктивність праці. Водночас зауважимо, що метою авторів було, перш за все, ознайомлення власних віруючих, а також широкого загалу читачів, з історією церкви адвентистів в Україні.

Із праць, які вийшли із протестантського середовища, назвемо також двотомник Д.О. Юнака [Юнак Д. История Церкви христиан АСД в России: В 2-х т. Т.1.- Заокский, 2002.- 448 с.]. У своєму дослідженні автор використав значну кількість даних із доробок його єдиновірців, зокрема М.А. Жукалюка. Водночас використано чимало свідчень, споминів очевидців подій, що, безумовно, надає працям Д.О. Юнака додаткового літературного колориту. Д.О. Юнак намагався охопити історію розвитку адвентизму на теренах колишньої Російської імперії та СРСР. У цьому контексті розглядався й адвентизм в Україні. Тому перші його кроки на світовому релігійному просторі висвітлені стисло.

Із наукових досліджень варто виділити книгу В.І. Любащенко [Любащенко В.І. Історія протестантизму в Україні: Курс лекцій.- Львів, 1995.- 350 с.], а також її спільну з М.А. Жукалюком роботу, в яких здійснене узагальнююче дослідження з історії протестантизму в Україні [Жукалюк Н., Любащенко В. История Церкви христиан Адвентистов седьмого дня в Украине.- К., 2003.- 320 с.]. Стосовно першого дослідження слід зазначити, що в ньому питання зародження адвентистської церкви розглядається достатньо стисло, однак влучно, з притаманними авторці виваженими висновками. У другій праці історія виникнення адвентизму також викладена лаконічно, оскільки головну увагу автори присвятили ознайомленню пересічного читача з основами віри, побуту, взагалі життєвими принципами адвентистів.

Перерахована вище література дає нам змогу скомпонувати, узагальнити матеріал з питання початків виникнення адвентизму на світовому просторі.

Адвентистський рух являв собою гілку тих хіліастичних рухів, які в перші десятиліття ХІХ ст. відбувалися в Європі й пропагували вчення про тисячолітнє царство Христа. Ідейними джерелами адвентистського віровчення стали широко розповсюдженні у ХVІІІ і на початку ХІХ століть праці богословів. Зокрема особливою популярністю в Західній Європі користувалися книги Юнга-Штіллінга. У його творі «Переможна пісня християнської віри» визначалося, що друге пришествя Христа на землю відбудеться у 1836 році, на Закавказзі. У Вюртемберзі місцеві пієтичні гуртки, кількість членів яких нараховувала біля семи тисяч, увірували в пророцтво Юнга-Штіллінга й емігрували до Росії зі сподіваннями зустріти Спасителя в горах Грузії.

У Німеччині з пророцтвами близького кінця світу виступив ще в кінці ХVІІІ ст. професор богослов'я Бенгель. Він також визначав друге пришествя у 1836 році, вказуючи при цьому навіть його день — 18 червня. До того ж, за його переконаннями, Христос прийде саме зі Сходу [Адвентизм 7-го дня. Очерки сектоведения / Под ред. А.Н. Харузина. Сост. С.Д. Бондарь.- С. 9]. У 1835 році невідомий автор із Штутгардту на основі біблійських пророцтв довів, що Бенгель помилився на сім років, оскільки не у 1836, а у 1843 році закінчиться остаточна велика боротьба між світлом та тінню, і після перемоги прийде царство Ісуса Христа.

У Голландії Г. Генцелетер видав у 1819, 1822 і 1841 роках ряд робіт, в яких зазначалося про близький кінець світу та швидко пришествя Христа, а тому ті, хто бажав отримати місце в тисячолітньому царстві, повинні були готуватися до зустрічі зі Спасителем. В Іспанії у 1812 році з'явився твір під псевдонімом Бен-Езри «Про пришествя Месії у славі». Автор книги пропагував хіліастичні ідеї і закликав віруючих звернутися до неба в очікуванні месії. При цьому конкретна дата пришествя не визначалася. У 1822 році в Англії працю про близьке пришествя Христа видав Й. Вольф. Він багато мандрував, відвідуючи Африку, Азію, Західну Європу і Росію та проповідуючи пришествя Сина Божого. Відомо, що Вольф був і серед менонітів в Україні, де невдовзі з'явиться подібний рух під проводом Вюста.

Твори західноєвропейських богословів безсумнівно вплинули на формування віровчення адвентизму. Його засновники вказували на зв'язок адвентистського руху з різноманітними релігійними течіями, котрі пророкували близьке пришествя Христа. Одночасно з європейським

есхатологічний рух виникає в Північній Америці. У Сполучених Штатах для цього були якнайкращі умови. Країна визволилася з-під колоніальної залежності Великобританії. В ній бурхливо розвивалися капіталістичні відносини, що зумовлювали відносну свободу і навіть демократизацію суспільного життя. До того ж США стають своєрідним притулком для вільнодумців-вигнанців з Європи та інших частин світу. Новітні, сміливі й нетрадиційні ідеї як в соціально-економічному так і в суспільно-громадському бутті стають звичайним явищем. Тому закономірно, що хлістичні ідеї, які вже проростали у Старому Світі, в Північній Америці знайшли широке розповсюдження серед населення.

Засновником адвентизму справедливо вважають Уільяма Міллера, ім'ям якого (міллеритами) у XIX ст. інколи називали перших адвентистів. Ще у 1816 році Міллер приєднався до громади «правильних» баптистів у Нижньому Гемптоні. Там він уважно вивчав Біблію, після чого дійшов висновку про близький кінець світу, друге пришестя Христа та тисячолітнє його царювання. Свої судження він базував на текстах Апокаліпсису (Одкровення Ісуса Христа, даного Іоану Богослову) та старозавітної Книги пророка Даниїла. Кінець світу Міллер передбачав у 1843 році.

Проповідувати свої погляди Міллер почав лише у 1831 році серед баптистів, методистів, квакерів та інших течій. Згодом, у 1833 році, він стає проповідником громади баптистів у Нижньому Гемптоні. Свої духовні переконання Міллер виклав у брошурі з достатньо розлогою назвою «Свідчення з Писання та історії про друге пришестя Христа біля 1843 року і його особисте царювання протягом 1000 років», а також книзі «Докази писання й історії про друге пришестя Христа у 1843 році, викладені в огляді доповідей». Згодом він уточнив число й місяць — 21 березня.

Часом прихильників Міллера стали називати адвентистами (від латинського *adventus* — пришестя). У 1840 році вони почали друкувати свою першу газету «The Signs of Time» («Знамення часу») та інші. Видавницька діяльність сприяла швидкому розповсюдженню нового вчення. Напередодні очікуваного пришестя Спасителя адвентистська періодика була розіслана великим накладом в Африку, Європу, Азію, Південну Америку.

Великого поштовху віровченню Міллера надало, за наполяганням його прихильників, визначення більш точної дати другого пришестя — між березнем 1843 і березнем 1844 років. Тому взимку 1843 — 1844 років релігійне напруження серед його послідовників досягло апогею. Тисячі людей, увірувавши в прихід Месії, залишали роботу, закривали

майстерні, лавки, магазини, продавали майно, закликали всіх віруючих до каяття. 21 березня 1843 року вони вдягалися у святковий одяг, нерідко з квітами в руках чекали Божого сина. Проте, вказаний термін пройшов, а обіцяного кінця світу не сталося. Міллер змушений був визнати свою помилку в зверненні до віруючих, хоча при цьому залишався впевненим у близькій даті пришестя.

Реакція оточуючих була типовою: над адвентистами потішалися, ганьбили їх, уважали божевільними, а згодом почали виганяти з громад. Багато віруючих залишили адвентизм. Міллера і його послідовників виключили з общини баптистів. Саме це сприяло виникненню як самостійних громад так і різноманітних реформістських течій, бо ж пророцтва Міллера були настільки звабними, що від них багато хто не хотів відмовлятися. Адвентисти пояснювали невдачу з пророцтвами тим, що Христос хотів випробувати своїх віруючих. Тому, вселивши їм надію на свій близький прихід, фактично прирік їх чекати на своє пришестя невизначений термін. Пізніше Е.Уайт скаже, що Міллер не врахував тієї обставини, що, перш ніж очистити святилище земне, Христос повинен був очистити святилище небесне. Саме у 1843 році він і почав це здійснювати.

Єдиної організації адвентисти довго не могли створити, хоча передбачалося це зробити ще на загальній конференції в місті Албані у квітні 1845 року. Розбіжності виявлялися перш за все в поглядах на віровчення. Зокрема ті з адвентистів, котрі призначали все нові строки дня другого пришестя (так звані «брати часу») залишилися в меншості, переважна ж більшість віруючих відмовилася від обчислення дати кінця світу, залишаючись при цьому відданими основам віровчення адвентизму. Поряд із цим уже з 1844 року виникли суперечки в питанні про безсмертя і кінцеву долю грішників. У 1845 — 1846 роках частина віруючих стала сповідувати необхідність святкування суботи замість неділі. З 1860 року ця течія прийняла назву «адвентистів сьомого дня». Решта адвентистів, незважаючи на певні розбіжності в догматиці, в середині XIX ст. ще становила загальну групу, яка лише згодом розділиться на різноманітні течії: адвентистів першого дня, євангельських адвентистів, адвентистів майбутнього віку, адвентистів Церкви Божої, адвентистів-реформістів, товариство життя і другого пришестя та ін.

Найчисленнішою ж і найактивнішою течією адвентизму стануть адвентисти сьомого дня. За переконанням останніх, субота встановлена Богом при створенні світу. «Суботній» рух в адвентизмі започаткувала ще в 1844 році послідовниця У. Міллера баптистка сьомого дня Рахіль Престон. У 1846 році Йосип Бейтс науково обґрунтував святкування

суботи у спеціальному трактаті. Цього ж року до його думки долучилися й інші відомі адвентистські проповідники, серед яких варто виділити Ендрюса, Веггенера, пресвітера Д. Уайта і його дружину Елен, які згодом зіграли провідну роль у формуванні віровчення адвентистів сьомого дня. Е. Уайт оголосила четверту Божу заповідь центральною, що фактично відновлювало старозавітні традиції.

Елен Уайт користувалася значним впливом серед частини адвентистських гуртків. Свої переконання вона обґрунтовувала так званими видіннями — своїм безпосереднім спілкуванням з Богом. Адвентисти сьомого дня дивилися на ці видіння як на «одкровення Божі», а саму Уайт вважали Божою пророчицею. «Одкровення» Елен згодом стали вшановуватися адвентистами сьомого дня як догматичні положення. У зв'язку з цим варто зазначити як оцінюють Е. Уайт і її погляди сучасні адвентисти сьомого дня. Наведемо висловлювання з цього питання провідного фахівця з історії адвентизму в Україні М. Жукалюка, оскільки вочевидь він репрезентує думку пересічного українського адвентиста. Адвентисти, на його думку, вважають Е. Уайт «особистістю, життя і діяльність якої знаходилися під особливим керівництвом Бога. Через посередництво Своєї провісниці Бог направляв загальну течію богословської думки, оберігаючи її від помилкових поглядів і людських доповнень. Завдяки цьому в Церкві Адвентистів сьомого дня склалася струнка доктринальна система, основана на біблійних принципах. Саме тому Церква вільна від внутрішніх ідейних розбіжностей і еретичних учень, притаманних багатьом іншим релігіям і християнським течіям. Вивчаючи Біблію і втілення її святих ідей в історії світової Церкви, Елен Уайт під впливом Святого Духа побачила, якою мірою чисте Євангельське вчення потребує захисту від типових світських переконачень, лжевчень і релігійного фанатизму. Не будучи офіційним керівником Церкви, вона завжди залишалася її ідейним натхненником... Елен Уайт допомогла визначити не тільки теологічні основи Церкви адвентистів сьомого дня, але й розробити її прихильникам гармонійне християнське віровчення, засноване на цілісному підході до життя. Відповідно до цього світогляду, духовний розвиток особистості невіддільний від його розумового, емоційного і фізичного здоров'я. А особисті стосунки з Богом розглядаються як тісно пов'язані з усіма аспектами буття людини — її внутрішнім світом, ідейними переконаннями, духовною і тілесною чистотою, його намаганнями і мріями, а також сімейним і громадським життям» [Белов А.В. Адвентизм. Изд. 2-е.- М., 1973.- С. 9-10]. Літературна спадщина Уайт вражає. За 75-літній час служіння адвентистській церкві вона написала біля 45

об'ємних праць з теології та з різних аспектів духовного та громадського життя.

Об'єднуюча організація адвентистів сьомого дня була створена лише у 1860 році в місті Бетль-Крикі. На загальному зібранні була офіційно схвалена назва течії. Наступного року саме тут, у Мічигані зорганізувалася перша конференція адвентистів сьомого дня начолі з виборним «виконавчим комітетом». Представники общин підписали угоду, в якій наголошувалося: «Ми, що підписалися нижче, об'єднуємося під назвою Адвентисти сьомого дня і зобов'язуємося зберігати заповіді Божі і віру Ісуса Христа» [Цит. за: Белов А.В. Адвентисты.- М., 1964.- С. 39]. Головним проповідникам видавали спеціальні посвідчення. Конференція схвалила приймати до свого складу нові общини шляхом голосування.

У 1863 році в Бетль-Крикі відбулася перша генеральна конференція адвентистів сьомого дня, на яку делегували своїх представників віруючі вже від шести штатів, які репрезентували 3500 прихильників новоствореної течії. Були прийняті статут організації із дев'яти статей і символи віри із двадцяти двох.

Первинною організацією адвентистів стала община, кожна з яких уважалася самостійною у своїх діях, існувала за власні кошти (пожертвування). Всі питання життєдіяльності (в тім числі господарські, фінансові, прийняття нових членів) вирішувалися на загальних зборах, у яких право голосу мали дорослі, хрещені учасники громади. На них же відбувалися вибори проповідників, пресвітерів, взагалі виконавчого комітету общини. Загальні збори повинні були скликатися не менше чотирьох разів на рік.

До складу громади входили пресвітери, диякони, проповідники. Перші очолювали виконавчий комітет, здійснювали обряд хрещення і переломлення, виголошували проповіді, виконували інші різноманітні господарські функції, другі – допомагали їм у цьому, а треті не обов'язково були членами якоїсь певної общини, бо ж входили переважно до складу Генеральної конференції і їх прямим обов'язком була євангелізація, місіонерська діяльність. Як правило, останні постійно перебували в роз'їздах, пропагували в общинах, однак головним їх завданням усе ж була зовнішня проповідь — несення адвентистської віри в ті регіони, що ще не були з нею знайомі, а відтак навернення нових віруючих.

Адвентистські громади об'єднувалися в такі структурні одиниці як поля. Їх вищим органом уважалася конференція. Її постійними членами були благословенні проповідники і члени виконавчого комітету.

До непостійних членів відносилися делегати від общин і груп. Конференція розглядала питання релігійної, господарської діяльності своєї організації, приймала до її складу нові громади, обирала виконавчий комітет та благословенних проповідників.

Поля і конференції об'єднувалися в уніони, а вони — в Генеральну конференцію, котра повинна була збиратися раз на два роки і складатися з делегатів усіх уніонних підрозділів. Делегати визначали три комітети: побажань, довіри і резолюцій. Перший із них збирав побажання членів общин певного з'єднання і вносив їх для обговорення на засідання конференції, другий — висовував кандидатів на посаду проповідника уніону, а третій комітет вже визначав кандидатів до виконавчого комітету уніону. Зазначена вище дещо оригінальна і водночас достатньо жорстка організація адвентистів сьомого дня збереглася з незначними відмінностями й надалі.

Однак становлення і зростання нового віровчення не могло задовольнитися лише формуванням своїх канонів та структури, воно потребувало також поширення, власної популяризації. Ці завдання повинна була виконати адвентистська періодика. Тому вже у 1849 році Д. Уайт почав видавати першу газету адвентистів сьомого дня «The Present Truth» («Справжня істина»), з 1850 року — «Advent Review and Sabbath Herald» («Адвентистський огляд»), яка була офіційним органом друку адвентистів сьомого дня в Америці. У 1855 році в штаті Мічиган було засновано перше видавництво і друкарню адвентистів сьомого дня. Наприкінці 80-х — на початку 90-х років адвентисти сьомого дня існували вже у всіх штатах Північної Америки. Головним їх призначенням була місіонерська діяльність.

Розповсюдженню друкованої продукції адвентистів сприяли їх книгоноші. У 1912 році їх нараховувалося біля 2200. Вони активно поширювали духовну літературу майже 100 мовами світу. Тому вона згодом з'являється в Японії, Китаї, Бірмі, Індії, Алжирі, Нігерії, Ліберії, Австралії, Новій Зеландії та інших, здавалося б далеких від Сполучених Штатів країн.

З 1858 року було введено обов'язкову десятину, що поставило адвентистську місію на тверду фінансову базу. На нашу думку, можна сміливо стверджувати, що такого розмаху і ґрунтовності, яких досягла видавницька діяльність в адвентистів, не мала жодна пізня протестантська конфесія, хоча й часто переважала адвентистську за кількістю adeptів.

У 70-х роках XIX ст. в адвентистів сьомого дня з'явилися власні навчальні заклади, оскільки зростання кількості віруючих вимагало

професійних проповідників. Зокрема у 1874 році в Бетль-Крикі був заснований перший коледж, у 1878 році — Міжнародний союз суботніх шкіл, а в 1889 році — біблійна школа в Чикаго. Особливо бурхливо процес відкриття адвентистами власних навчальних закладів тривав на початку XX ст. Так, лише у 1910 році їх було відкрито сім.

Великого значення у вченні адвентистів надавалося питанням здоров'я і християнської гігієни. Вони, після чергового видіння Елен Уайт у 1863 році, в якому їй вказувалося на необхідності дотримання норм здорового способу християнського життя і християнської стриманості, постійно розглядалися й обговорювалися в адвентистських виданнях і на проповідях. У 1866 році в Бетль-Крикі засновано першу лікарню адвентистів сьомого дня, через кілька років з'явилися їхні санаторії у Каліфорнії та інших регіонах Америки.

Зазначена вище діяльність адвентистів сьомого дня сприяла потужному зростанню кількості їх послідовників на території Північної Америки. С. Бондар надає чіткі і детальні дані про це. Так, у 1910 році адвентисти сьомого дня поділялися на 12 уніонів (10 — у США і 2 — у Канаді), до складу яких уходили 69 конференцій, один уніонний округ і п'ять місіонерських полів. У всіх уніонах нараховувалося 1901 община і 61543 дорослих членів общин. Їх обслуговували 61 навчальний заклад (без урахування початкових шкіл при громадах): 6 коледжів, 30 академій, 19 вищих шкіл, 4 семінарії і 2 медичні школи. До того ж, адвентисти мали 6 приватних навчальних закладів.

До оздоровчих та лікувальних установ, що утримувалися адвентистами, відносилися 23 санаторії. Крім них діяло 35 приватних.

У 1910 році адвентисти також мали вісім книговидавництв, серед яких найбільшими були «Видавницьке товариство Review and Herald» у Вашингтоні, «Тихоокеанське видавницьке товариство» в Каліфорнії та «Міжнародне видавницьке товариство» в Небраска, що друкували 58 найменувань лише періодики (німецькою, шведською, датсько-норвезькою та англійською мовами) [Адвентизм 7-го дня. Очерки сектоведень / Под ред. А.Н. Харузіна. Сост. С.Д. Бондарь. — СПб. 1911.- С. 18-19].

З кінця 1860-х років зусиллями Генеральної конференції адвентистів започатковано діяльність перших їх місій в Європі, а у 1885 — 1887 роках утворені місії в Австралії, Азії, Африці. Швидкому розповсюдженню адвентизму сприяли його новизна (очищена від різноманітних догм та обрядів, що не витримали випробування часом), відносна простота, чіткість і водночас оригінальність та особливість віровчення, визначеність найближчої мети, критика інших

консервативних релігійних течій, інтенсивна і самовіддана місіонерська діяльність.

У Європі адвентисти сьомого дня з'являються наприкінці 60-х років XIX ст., у Швейцарії. Саме тут 1 листопада 1874 року відбулося найперше зібрання адвентистів Європи. Європейське представництво адвентистів поступово зростало. Це засвідчив їх черговий з'їзд (знову ж таки у Швейцарії), на який прибуло 75 делегатів. Було засновано перше «Іноземне Трактатне Товариство» Адвентистів сьомого дня. Згодом, у 1876 році, в м. Базелі відкрилася друкарня, в якій видавався журнал французькою мовою «Les Signes des Temps» («Знамення часу»). У 1884 році почав друкуватися адвентистський журнал «Herold der Wahrheit» німецькою мовою та два інших — італійською і румунською.

Із подальшим розповсюдженням адвентизму по Європі центр адвентистів сьомого дня переміщується в Німеччину, в Гамбург. Тут була відкрита місіонерська школа, яка діяла до 1898 року. Лише у 1891 році в ній навчалось 32 учні, з яких шість студентів були з Російської імперії. Цього ж року в Альтоні, в Німеччині відбувся перший з'їзд адвентистів сьомого дня, на якому її вивели із Середньо-Європейської конференції у самостійне Німецьке місіонерське поле, до котрого ввійшли адвентисти Російської імперії [Там само.- С. 20-23].

Підсумовуючи своє дослідження, зазначимо, що адвентизм, як конфесія, розпочав становлення на початку XIX ст., коли було закладено основний напрямок його віровчення — концепт про друге пришестя на Землю Ісуса Христа і майбутнє його тисячолітнє царство. Чимало богословів того часу визначали дату цієї події, однак для віруючих найбільш переконливими виявилися аргументи Уільяма Міллера. І хоча його прогнози щодо другого пришестя не збулися, головним здобутком Міллера була організація перших громад нової релігійної течії — адвентизму. Основна догматика конфесії сформувалася під впливом поглядів Елен Уайт, її трактувань біблійних положень. Організаційна структура адвентистів була створена на початку 60-х років XIX ст. і відрізняється оригінальністю та жорсткою централізацією. Ця обставина, а також особливості віровчення, інтенсивна місіонерська діяльність, розгалужена освітня мережа і потужне видавництво сприяли швидкому розповсюдженню адвентизму в світі. В кінці століття він мав своїх adeptів на всіх континентах, хоча його батьківщиною і місцем найбільшої концентрації й надалі залишалася Північна Америка.

ІСТОРІЯ РЕЛІГІЇ І РЕЛІГІЄЗНАВЧОЇ ДУМКИ УКРАЇНИ

В.Климов* (м. Київ)

ДРУКОВАНІ ПАМ'ЯТКИ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ В АСПЕКТІ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНОГО ЧЕРНЕЦТВА

Релігієзнавчий аналіз історії розвитку інституту монастирів на українських землях, змісту їх діяльності в контексті складних і суперечливих політичних, економічних, соціальних, етнокультурних, внутрішньоцерковних та міжцерковних процесів, що відбувалися в Україні, текстологічний аналіз вітчизняної друкованої спадщини, створеної українським чернецтвом, дозволяють вичленити характерні особливості інституту монастирів, що сприяли перетворенню останніх у важливі центри вітчизняного письменництва і книгодрукування. Такими значущими в силу своєї конструктивності рисами монастирів та чернецтва, на нашу думку, були:

- швидке перетворення інституту монастирів на киеворуських, пізніше - українських землях в авторитетні, переконливі, зрозумілі і потрібні для світської влади, церкви, різних верств населення центри християнства, а чернецтва – в живі, хоча й ідеалізовані зразки безгрішного і побожного життя за християнськими канонами, що у підсумку тривалий час забезпечувало монастирям, їх насельникам і здійснюваній ними діяльності в релігійно-церковній, морально-християнській, національно-культурній та інших сферах високу суспільну оцінку і підтримку, примушувало світську владу звертатися до монастирів за посередництвом,

* Климов Валерій Володимирович – кандидат філософських наук, старший науковий співробітник Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України.